

„Hol kél fel a nap?”

közelítések népmeséink világához

Rohamosan változó világunkban kevés olyan változatlanak mondható biztos pont létezik, mint hagyományos világképünk szellemiségét képező népmesekincsünk. Népmeséinket ma is olvassák, mondják, és egyre erősödő igény mutatkozik mesekincsünk teljes körű kutatására, feldolgozására. [1]

A hagyományhoz, és mesekincsünkhöz, mint szellemi hagyományunkhoz való viszonyunk igen ellentmondásos, hiszen még mindig gyakran előforduló jelenség, hogy a vizsgált műveltséget mai világnézetünk (-nézeteink) szempontjából fogjuk vallatóra, mondván: „bár az egyes jelképek biztosan jelentettek valamit, de nem abban a korban élünk, nem tudhatjuk mi lehetett az eredeti jelentés...”

Úgy gondolom, ez a félig-meddig általánosnak mondható vélemény több szempontból is hamis, hiszen az adott „múltra” vonatkozó időt mechanikusan kezeli, „már megtörtént” – elmúlt dolognak feltételezve, meséink világát. Több szempontból sem igaz ez.

Egyrészt mesemondóink még köztünk élnek, ma is lehet élő mesehagyományt gyűjteni. Másrészt, meséinket még ma is mondjuk, vagyis „mondói” vagyunk (függetlenül attól, hogy értjük-e), ezáltal valamilyen szinten kifejti hatását megélhetővé téve annak valóságát. Gondoljunk gyermekeinkre, ennek kapcsán az esti mesemondásra. A mese lelükre gyakorolt hatása [2] közvetlenül tapasztalható, bár igen ritkán jelenik meg az ő esetükben az a racionális magyarázat, mely elemzéseink, értelmezéseink esetében természetesen mondható.

Tehát a mese mindig ott és akkor hat, vagyis „abban a korban” ahol mondják, illetve megélik, megélhetővé teszik. De nem is ez a legfontosabb módszertani buktató. A fenti szlogen („nem tudhatjuk, nem éltünk akkor...”) összekeveri a mű üzenetét az alkotó-közvetítő üzenetével.

Meseértelmezések kapcsán gyakran megjelenő kérdés, hogy a mesemondók mindezt „tudták-e”? Úgy gondolom, hogy ha a hagyomány fenntartói nem tudják, hogy „mi a tétje”, mi az üzenete az általuk átadott műveltségnek, akkor az semmiképpen nem tud hosszú távon megőrződni. Ez azonban nem jelenti azt, hogy mai fogalmi rendszerünkkel is el tudnák magyarázni meséink értelmét (de nem is zárja ki ennek lehetőségét). Ugyanis ha mesei valóságunkban elmélyedünk, tapasztalni fogjuk, hogy igen sok jellemző mesei részlet, mondat meghatározás értékű, csak az adott (és nem a mai) világkép fogalomrendszerében.

Ezt a világképet pedig a természethez és elsősorban a természetfelettihez fűződő viszonya határozza meg. Ha dogmatikus és materiális világnézetünkől ehhez a viszonyítási rendszerhez közelítünk, akkor első közelítésben a természet viszonyrendszere adódik kézenfekvőnek.

Ezen a ponton fel lehet vetni azt a kérdést is, hogy nekünk itt és most milyen közvetlen viszonyunk van a minket körülvevő természethez, illetve annak változásrendjéhez. Mint látni fogjuk, ez az az alap, mely további vizsgálódásunkat leginkább meghatározza.

Ha viszonyunk rendezett és harmonikus, akkor a természeti (évköri) alaptörvényekhez való alkalmazkodás olyan evidencia, amelyet nem kell külön magyarázni (ezért keresik eredménytelenül „kívülről közelítő” kutatók a „használati utasítást” műveltségünk szemléletrendszeréhez). Ha viszont kiesünk ebből az általunk hordozott eredendő rendből, akkor minden magyarázat mesterkéltnek tűnik a „kivülálló” [3] számára.

Ha a természet világunkban tapasztalt rendjéhez közelítünk, akkor könnyen beláthatjuk, hogy a legalapvetőbb „eleme” ennek a rendnek, mely a teljes rendszer működésére meghatározó (irányító) hatást gyakorol, az a fény. Hogy ezt belássuk (már ha szükséges) gondoljunk arra, hogy ehhez a fényhez fűződő viszony gyakorlatilag minden ősi (még természetes) műveltség alaprétégét képezi.

De itt nem csak a külső, hanem a belső világunkban megtapasztalható fényről is szó van, illetve ezen „két világ” összehangolt egységéről. Gondoljunk hétköznapi szóhasználatokra: ha érthető egy magyarázat, akkor azt mondjuk rá, hogy világos. [4] Hasonló probléma jelenik meg „A cinkotai kántor” című mesénkben: [5]

„Kezdődik pedig ez a történet avval, hogy a cinkotai község plébánosa felment Mátyás királyunkhoz Budára, igen nagy kéréssel köszönt be a királyhoz. Elmondta a plébános, hogy milyen szegény az ő ekléziája, és hogy ő mennyire szeretne boldogabb nyáj fölött

pásztorkodni. S hogy hát tudja meg a felséges király, hogy a cinkotai plébánia valamikor apáturaság volt, tanúsítja azt egy felírás is, amit éppen nemrégiben találtak egy kővön, Hogy milyen Isten előtt kedves dolgot cselekednék a király, ha visszaadná a cinkotai plébániának az apáturaságot, ...

Azt felelte Mátyás király:

- Meghallgattalak, tisztelendő atyám, meg is teszem, amit tőlem kértél, ha méltónak ítélek tégedet, egyszerű plébánost, az apáturaságra. Az pedig azon múlik, megfelelsz-e nékem három nehéz kérdésemre.

- Mi légyen az a három kérdés, felséges király?

- Azt is meghalod nyomban, tisztelendő atyám. Első kérdésem: mit gondol a király? Második kérdésem: hol kél fel a nap? Harmadik kérdésem: mennyit ér a király?"

A cinkotai pap tehát Mátyás királytól apátságot kér. Ilyenkor a legkritikább esetben sem szokás viccelődni, még ha jelen világnézetünk szempontjából a válaszok komolytalannak is tűnnek. Ugyanis a vizsga lényege általában két létállapot (szint) közötti próbatételben határozható meg. Ha egyházi méltóság a tét (és itt most elsősorban ne intézményrendszerre, hanem szellemi, lelki és ezen keresztül anyagi világunkban megnyilvánuló lét minőség képviselőjére gondoljunk), akkor feltételezhető, hogy a „vizsgakérdés” ennek a három rétegnek (test, lélek, szellem) összehangolt működésrendjére kérdez rá. Hiszen soha nem az a kérdés, hogy a részleteket tudjuk-e, hanem sokkal inkább a részletek közötti „köttöanyag” ismerete az, ami lényeglátásunkat vizsgáztatni tudja. Vagyis Rész, önmagában eredendően nincs. Minden Rész az Egész része. Az Egészről való tudás pedig nem lexikális adathalmaz, hanem a működés törvényének az ismerete. Ebben az értelemben az első kérdés („Mit gondolsz?”) a szellemiségre vonatkozik. A „gondolatolvasás” képessége pedig szintén nem valami „csodás elem”. Gondoljunk mondásainkra; ha valaki gondolata mögé látunk, gyakran azt mondjuk, hogy „átlátunk a szítán”... Vagyis a szellemi érzékenység és ráhangoltság képessé tehet minket arra, hogy bizonyos összetevők esetén előre jelezzük valaki (valakik) gondolatait és ezáltal cselekvését. De mielőtt továbbmennénk, nézzük meg a kántor válaszait:

"- Nohát halljuk, tisztelendő atyám, az okos szót. Először is, mit gondolok én most?"

- Felséged azt gondolja - feleli a mester -, hogy a cinkotai plébános áll előtte, pedig csak legkisebb szolgálója, a cinkotai kántor teszi felséged előtt az udvarlását.

Nagyot nézett erre Mátyás, azután csak biccentett. Ez a felelet bizony talált.

- Hát azt meg tudod-e mondani, hol kél fel a nap

- Meg hát! - mondja rögtön a kántor. Felségednek Budán, nekem meg Cinkotán!

- Ez is jó volt! - bólintott egy nagyot a király. - No most, kántor uram, mennyit érek én?

- Mennyit ér felséged? Azt is megmondhatom. Mert Felségedet Isten fia után a legelsőnek helyezem az emberek rendjében. Mivel pedig az Isten fia harminc ezüstpénzre becsültetett, úgy gondolom, Felséged megér huszonkilencet.

A király szívesen elmosolyodott erre az elmés és derék feleletre, tüstént felajánlotta a mesternek magának a cinkotai apáturaságot..."

A harmadik kérdés: „Mennyit érek én?”, a testiségre vonatkozik.

De erre is csak akkor válaszolhatunk, ha meg tudjuk határozni a testiséghez fűződő viszonyunkat. Ennek a viszonyrendszernek az „alap mértéke” hagyományos világmépünkben Jézus Krisztus. Itt érezhetjük át a legteljesebben; ennek a testi valóságnak az anyagi létezés nem célja, hanem eszköze.

Ha a mesében harminc ezüstpénz, mint az elárulás ára szóba kerül, akkor gondoljunk arra, hogy az „elárul” szavunknak van olyan értelme is, amely a „nyilvánvalóvá tesz” kifejezéssel helyettesíthető. A királynak pedig éppen az a feladata, hogy anyagi létünkben a jézusi tanítás eredendő rendjét megvalósítsa, és nyilvánvalóvá tegye. Jézus Krisztus apostolaként igazgassa az országot, és ezen keresztül a világ dolgait, hiszen ő következik a sorban közvetlenül utána.

De a most végére hagyott, középső kérdés („hol kél a nap?”) lesz az egész „vizsgatételsor” kulcsa. Itt szokott a „jól értesült értelmiségi” a leginkább mosolyogni a mese „gyermeki naivitásán”. És éppen ezért itt érhető tetten próbatételeink működésrendjének legfőbb csapdája is. Vagyis olyan helyzet előtt állunk, amelyre azt hisszük, hogy nagyon egyszerűen tudjuk a választ, és gondolkodás nélkül rá is vágjuk: Keleten.

Csakhoggy egyrészt ez így nem igaz, másrészt viszont nem is erre vonatkozik a kérdés. Ez ugyanis a természetben élő ember számára a legalapvetőbb természetismereti tény: a Nap egy éven belül csak kétszer kel pontosan Keleten (tavaszi és őszi napj-egyenlőségkor). Egyébként Északkelet – Délkelet között látszik „vándorolni”. Ezt nem kellett külön tanítani, hiszen minden nap pontosan megtapasztalható volt. Ünnepek alkalmával pedig különösen, hiszen az „ég mennyezetén” való jelek határozták meg azok rendjét.

Miért nem természetes ez ma? Azért, mert éppen ez a közvetlen megtapasztalhatóság tűnt el életünkéből. S ezeket a tényeket ma már természetellenes közegben, természetellenes módszerekkel iskolákban tanuljuk, majd döntő hányadát rövid úton elfelejtjük.

És miért ez a harmadik kérdés a leglényegesebb? Ha előző két kérdésünk a szellemiségére és a testiségre vonatkozott, akkor könnyen kitalálhatjuk, hogy itt a lelkeség lesz a főszerep. A vallás(-ok) középpontjában pedig éppen ez áll, vagyis nem az a kérdés, hogy a fizikai külső világ Napja hol látszik felkelni, hanem, hogy a bennünk élő fény pislálkol-e már? Így van értelme a kérdésre adott válasznak is:

„Felségednek Budán, nekem meg Cinkotán.”

Vagyis elsősorban belső természet ismeretről van szó, és ezen keresztül a külső és belső világunk eredendő, fényteli harmonikus egységéről. Ha ugyanis valakinek lelkében a „nap fénye ragyog”, vagyis a fény rendje működteti életét, a fény teljesedik ki benne és általa, akkor arra azt mondjuk, hogy megvilágosodott. Vagyis közvetlen kapcsolata van az eredet forrásával.

„Természetesen” erre rögtön azt lehet mondani, hogy semmi köze nincs a komoly tudományos valósághoz. A probléma megint ott van, hogy nincs külön ilyen- meg olyan világunk. És bár itt nem tudománytörténeti fejtegetésről van szó, hanem arról, hogy a tudás megszerzésének vannak közvetlen, vagyis a tudományos vizsgálódástól eltérő módjai is (nem a tudomány ellenében!), mégis azt kell hangsúlyozni, hogy itt legfeljebb csak részleges ismeretekből származó álproblémáról van szó. Ugyanis a fentebb vázolt „fényes forrással” közvetlenebb a kapcsolatunk, mint gondolnánk. Ha a leghétköznapibb anyagi világunk felépítését vizsgáljuk, feltehetjük a kérdést: honnan ez a sokféle anyag a világunkban? A válasz ma már tudományos közelítés által is tetten érhető, hiszen a tapasztalható anyagi sokféleség valaha létezett csillagok maradványai. Minden, mi körülvesz bennünket, ezen valaha létezett csillag (csillagok) utóélete. Mi is ebből az anyagból vagyunk az utolsó sejtünkig. Ez az „anyag” „emlékezik” bennünk önön eredendő fényére. [6] Tehát itt nem valami merőben új dolog felfedezéséről van szó, sokkal inkább a természetes, eredendő működésrend bennünk (és környezetünkben) megvalósuló felismeréséről. Az így megjelenő üzenet bennünk és általunk él kitörölhetetlenül. Vagyis a fentebb vázolt „fénylő lélek”-ről való tudás nem kevesek kiváltsága, hanem mindannyiunk lehetősége. A remény mindannyiunkkal újraszületik.

Itt juthatunk el meséink hallatlanul jelentős szerepéhez, hiszen olyan fogalmi rendszerben mondják el üzenetüket, mely a legkisebb gyermekkortól is érthető, átélhető, és szellemi fejlődést feltételezve a felnőttkorban kibontakoztatható.

Természeti hasonlaltal élve, mindannyiunk lelkében élő fény mag számára a mese olyan táplálék, mely során az életkor előrehaladtával a mag élő, „éig érő fáva” terebélyesedhet, összekötte az égi rend törvényeiről való tudást mindennapi életünk gyakorlatával. Vagyis, ha a „belső fény útján” a személyiség bontakozik ki, akkor ezen a belső úton a külső fény útja is irányadóvá válik (válhat). Ez pedig a Nap útja, és az ennek következtében megjelenő természeti változásrend. Így már nem csak a fény válik fontossá, hanem annak „járása”, vagyis kiteljesedésének az útja is.

Ezt az élő fényt pedig, mint a „világ világossága” Jézus Krisztus képviseli világunkban. S mivel élő minőségről van szó, ő jelenvaló, ahogy az legendameséinkben is gyakran megjelenik.

Egy, a fentiek szempontjából fontos legendamese alapján Jézus Krisztus és Szent Péter járnak- kelnek az Alföldön. Házakhoz be-betérnek, és tejet kérnek. Van, ahonnan elzavarják őket, van ahol rossz tejet adnak. Végül aztán eljutnak egy házba, ahol éppen akkor fejték a tejet. Kérésükre adtak is jószívvel. Jézus megissza a tejet, majd így szól Szent Péterhez:

– No ez már téj!

Így lett Mártély, Mártély. [7]

A fenti mese több szempontból is igen jelentős elemeket tartalmaz. Egyrészt a tejkérés ősvallásunk szellemi emberei (vezetői) a garabonciások, táltosok szokása volt. Ha mese kapcsán azt a köztudott

tényt említjük, hogy „ősvallási elemeket” [8] tartalmaznak, [9] akkor már az első pillanatban figyeljünk fel arra, hogy az úgynevezett ősvallás, és a Jézus által képviselt tanítás nem válik el egymástól. Mint ahogy az meg is fogalmazódott egy alkalommal:

„Tátus pap, az Jézus urunk magyarul” [10]

De mielőtt még belebonyolódnánk az ősvallási képzetekbe, figyeljünk fel a mese kezdő motívumára. Vagyis arra, hogy Jézus és Szent Péter jár-kele az Alföldön. Természetesen nem arról van szó, hogy hozzávetőleg kétezer esztendővel ezelőtt történt az eset. Ez nyilvánvaló képtelenség. Sokkal inkább arra hívja fel a figyelmet, hogy Jézus és Szent Péter ma is jelen vannak életünkben, vagyis nekik nem múltjuk, hanem jelenük van.

Egy másik mesében az Arany Ilona könnycseppje címűben [11], Arany Ilona könnyeiből emelkedett hegyet, amikor az arra jött emberek meglátták, hogy milyen szépen csillog, akkor elhordták onnan. A különbség nyilvánvaló. Ez utóbbi esetben, akik nem a fényt, hanem a felszíni csillogást tudják csak tapasztalni, azok „jelenlétükben” is a múlt időt képviselik (ők a „jöttmentek”). Itt élhetnek közöttünk, de még sincsenek jelen.

A jelenlét viszont egydimenziós időnket vizsgálva az a pont, amelynek éppen az a sajátossága, hogy nincs dimenziója, vagyis sem térbeli, sem időbeli kiterjedéssel sem rendelkezik. Azért fontos ez, mert így válhat közvetlenül is tapasztalható valósággá fenti képletünk. Egyik oldalon a jöttment, akinek csak múltja van, jelenléte is múlt idő, ő az, aki kiesett a teremtés rendjéből. A másik oldalon, aki „jár-kele”. Aki akkor is jelenvaló valóság, ha testében éppen nincs közöttünk. Aki viszont éppen a teremtés eredendő rendjének képviselője és fenntartója. Itt elemzett kifejezésünk mindkét tagja nagyon fontos. Az, hogy miért fontos a „jár”-ás, arról később. Előbb nézzük meg, hogy mit jelent a „kele”?

A természetes alapú jelrendszer értelmezése esetében, ha egy jelenségnek több jelentése van, vagy több irányba bontható a jelentéstartalom, akkor soha nem az a kérdés, hogy a több értelműségből melyik az, amelyik a valóságos, hanem sokkal inkább az, hogy mit jelent a feltárukozó jelentések összessége. Ez a fejtegetés éppúgy sajátos (természetes alapú) logikát feltételez, mint Mártély szavunk eredetének magyarázata. S lehet, hogy ez nem egyezik a mai vizsgálati módszerekkel, (hiszen gondolkodásmódunk, észjárásunk is eltávolodott az egységes világmérettől) mégis úgy gondolom, hogy az adott jelértelmezés visszaolvasása csak abban a logikai rendszerben lehetséges, amelyben az eredetileg megfogalmazódott.

Velemér

Első közelítésben a „kele” annyit jelent, hogy pl. valaki, vagy valami felkel. Jelent ugyanakkor kívánságot is, hogy „kell” (valami szükségessé, adott esetben nélkülözhetetlent személyes létünkben). Ha mint szótövet vizsgálva arra vagyunk kíváncsiak, hogy mi minden keletkezhetsz ebből a szóból, akkor elsőként „Kelet” szavunkat kell megemlíteni. A Kelet pedig azért Kelet, mert ott (illetve annak tájékán) valami olyasmi kele, ami mindannyiunknak nagyon kell. Hiszen ez a külső fényességünk forrása, földi létünkben minden élő keletkezésének első és legfontosabb feltétele. Így a Keletből nem nehéz eljutni a keletkezésig. Hiszen Keleten (illetve tájékán) a keletkezés ereje, a Teremtő fényesség kele és „jár” a maga látszólagos útján. Vagyis, ha Jézus Krisztus jelen van a világban (itt jár-kele közöttünk), akkor ez a benne testesülő teremtő fényesség a Nap útjában érhető tetten.

A képen ez a kozmikus egylényegűség meghatározásszerűen jelenik meg. A veleméri templom keleti ablakán a felkelő Nap fénye mint Krisztus teste lép be otthonába, a templom belső terébe, hajnali áhitat idején.

Ez azonban még nem magyarázza meg azt, hogy miért kérnek tejet? Ebben az esetben önmagunknak is fel kell tennünk a kérdést: mit jelent nekünk a tej? Miért éppen a tej? És miért fontos ez annyira, hogy házról-házra járnak? Garabonciásainkról elmondják, hogy ha nem kaptak tejet, akkor megbüntették a gazdát. Olyan forgószél keletkezett, amely levitte háza tetejét.

Az egész kérdés tulajdonképpen vizsgakérdés. Felismerjük-e a tej kérőjében azt az embert, aki létében a teljességet (vagy ahogy a tancsi református templom kazettás mennyezetén írták: „Telyes”-séget) képviselik. A tej ugyanis a teljesség megjelenítője, nemcsak szójárásunkban, de a táplálékok között is. És itt ne csak az anyatejre, mint az élet legelső szakaszában megjelenő teljes értékű táplálékra gondoljunk, hanem pl. a pusztai nomád életvitelre is, ahol ez az egyik legfontosabb táplálék.

S ha házakba be-betérnek és tejet kérnek, akkor itt egy olyan út jelenik meg, melynek az állomásait a tej jelöli ki. Ez pedig a Tej útja itt, földi létünkben. Hiszen ne feledjük, hogy a járásukban-kelésükben a fény útját érhettük tetten. Ugyanennek az útnak az egy léptékkal nagyobb formája az a Tejút, melynek hagyományos népi csillagneveink többek között Jézusútjaként is nevez. [\[12\]](#)

Vagyis a belső út külső, kozmikus vetületeként egyrészt a Nap útját kaptuk meg, másrészt pedig a Tejutat, mint egy léptékkal nagyobb világunk konkrét megjelenését. De ne feledjük; nem az a kérdés, hogy „vizsgálóink” (vagyis voltaképpen mi magunk) jól felelnek-e földrajz, vagy csillagászat tantárgyból, hanem sokkal inkább az, hogy ebben a kozmikus képletben –amit akár egy pohár tej is jelezhet– felismerjük-e kicsi világunk működésrendjének alapképletét? Vagyis képesek vagyunk-e arra, hogy a nagy mindenség rendezettségét önmagunk eredendő létében is felismerjük, és ezáltal vissza tudunk-e térni hétköznapi létünkben is ehhez a külső és belső világunkban felismert teremtő forráshoz?

A Tejút szűkebb értelemben az éjszakai égbolt azon fényes sávja, amely galaxisunk fő tengelyét jelzi. Ezt nevezi hagyományunk, pl. „égig érő fának”. Tágabb értelemben, mint galaxis viszont a látható csillagaink összességét is jelenti, hiszen szabad szemmel nemigen láthatunk át más világokba. [\[13\]](#) Mindkét értelmezés fontos számunkra. Tanulsága más-más rétegét bontja ki a mindannyiunkat körülvevő, tapasztalható valóságnak.

Ha a Tejutat, az éjszakai égbolt fehér sávjaként értelmezzük, akkor a fentebb vázolt két rendszer (Napút és Tejút) két helyen találkozik egymással. Ezek a területek csillagkép elnevezéssel határozhatók meg pontosan. Egyrészt az Ikrek, másrészt pedig a Nyilas csillagképekről van szó. Mindkét esetben, mikor is a felkelő Nap fénye az adott téri tartományban található, ünnepeknek is ideje érkezik. Az Ikrek oldalán, a szárba szökkenés (ég felé nyúlás) idején megnyílik az ég boltozatja, és Jézus mennybemenetelével a Szentlélek eljövételének ünnepét tartjuk Pünkösdkor. [\[14\]](#) Ennek „túloldalán” a Nyilas téridő-egység területén pedig (mikor világunk termő, teremtő középpontja irányából láthatjuk felkelni kicsi világunk Napját) a „világ világosságának” születését várjuk elcsendesedve. Ez advent ideje. A fenti ünnepek pedig mint az idő folyamatának „csomópontjai” ennek a két „fénylő valóság tartománynak” a metszéspontjában jelennek meg. A tengely, mely-e két pont között átível, a Tejút, másik névváltozatán: a Lelkekútja. [\[15\]](#)

Természetesen nemcsak ez a két ünnep viseli magán az „ég mennyezetének” jeleit, hanem mindegyik természetes alapú ünnepünk az idő egy-egy kitüntetett csomópontját jelzi. Ezen „időjelző rendszer” működésének alapja pedig az eddigiek során elemzett égi minőségeink (úgy mint a csillagok, csillagképek, és a Nap, illetve a bolygók) „járásának” összehangolt rendje. A csillagok, csillagképek, illetve a Nap és a bolygók éppen úgy viszonyulnak egymáshoz, mint óránk számlapja a mutatókhoz. [\[16\]](#) Ez az óraanalógia, ha végig gondoljuk, igen fontos következményeket rejt magában, hiszen az idő járásának égi változásrendjére hívja fel figyelmünket. Az ünneprend pedig –mint láttuk– ezáltal a természeti változásrendhez való igazodás, rendeződés alkalmait adják.

De miért fontos mindez a mesék rendjében? A fentebb vázolt ünneprend a természeti változásrend lenyomataként minden egyes jellemző, jellegadó csomópontra vonatkozóan különböző karakterű tulajdonságkört hordoz magában. Például tavasz kezdetén, mikor minden magba záródott létforma kinyílik, akkor mi önmagunkban is átélhetjük ennek a kinyílásnak az élményét. Ennek ellentéte a befelé fordulás, „magba záródás”. Két, ellentétes irányú, a természet rendjében is tetten érhető mozgásfolyamatot idéztünk meg. Próbáljuk meg eljátszani (eljátszatni) ezt a két mozgást. A kinyílás során egy pontból elinduló, fölfelé törekvő, két különböző irányba széttartó egyenest, voltaképpen a Kos téridő-egység képjelét kapjuk meg. Itt érthetjük meg, hogy ez az időegység miért nem viselheti más lény nevét (pl. a lóbogárét), ugyanis a kos nevű állat címerében hordozza ezt a formai képletet. A bezáródáskor pedig ezzel éppen ellentétesen, a kinyílt létforma egy pontba való visszahúzódását kapjuk. Ennek legegyszerűbb képjele a „befeledő” „félkör”, amely ha „tárgyasul”, akkor pl. a bárkának, [\[17\]](#) vagy éppen a hintónak lesz az alapképlete. Mindkét eszköz jellemző tulajdonsága, hogy

labilis egyensúlyi állapotban ugyan, de megtartja az életet. Ennek a szintén természeti képletnek további formaváltozata a mérleg is. Évkörre vetítve ez a Mérleg téridő-egység.

Ezek a tulajdonságkörök viszont éves rendünkben éppen úgy működnek, mint az előzőekben említett óraszámplap és óramutató. Mindkettő térbeli képződmény, (mint ahogy a csillagkép is az) de összehangolt működésük következménye a dimenzióváltás. Vagyis az észlelt téri helyzet az értelmezés és tájékozódás során átvált idődimenzióra. [18] Ezt az átváltást óránk esetében minden gond nélkül megtesszük, hiszen megtanultuk. Mégis problémát jelent ez egy léptékkal nagyobb területen, az égbolton. Pedig ott is az idő járása, forgása mondja el mindannyiunk számára aktuális (arra az időre érvényes) üzenetét.

Vagyis az a tulajdonságkör, mely az évköri rend szerves részeként jelenik meg műveltségünkben (így meséinkben is), az idő fentebb vázolt változásrendjének természetes lenyomata.

Vegyünk két egyszerű példát arra vonatkozóan, hogy hogyan jelenhet meg hagyományunkban a fentebb vázolt két évköri egység? Mindkét esetre számtalan példa felhozható. Ragadjunk ki két képet, a csengersimai református templomból, és nézzük meg két festett mennyezetkazettát. [19]

Az első esetben egy olyan „kétfejű” lényel találkozhatunk, akit, ha nem ismerjük képi nyelvünk téridő-rendjének jelölését, akkor gyakran kizárólagosan csak, mint térbeli állapotot (állatot) tapasztalunk. Így, ebben az esetben csak valami „csodalényről” lehet szó. Viszont pl. Fehérlófia című népmesénkben pontosan ismerhetjük azt a helyzetet, amikor a griffmadár a főhőst viszi vissza saját világába. Ezen út során hol az egyik, hol a másik irányba fordítja fejét, és így hol ételt, hol pedig italt kell adni neki. A templom mennyezetén ugyanez az előre-hátra tekintő (vagyis időben értelmezhető képlet) madár jelenik meg, mint a tavaszi feltámadás képi jelzése. Ezt látszik megerősíteni az a festésmód is, mely során a madár testére jól kivehetően nem tollat, hanem pikkelyeket rajzoltak. Lényünk alsótete ez alapján akár hal (mint a Halak téridő-egység jelölője) is lehet. A két értelmezés nem kizárja, hanem erősíti egymást. A képjelet, mint mozgásdiagramot (az időben) összeolvasva így egyértelműen rajzolódik ki a legegyszerűbb képi olvasat; a Halak téridő-egységből a tavaszi feltámadáskor a Kos téridő-egységébe érkezünk. Ekkor, a természet feltámadásával újul meg minden, ami él. Fehérlófia is itt, ezen az évköri szakaszon érkezik vissza az alsó világból otthonába.

Másik képünkön az előzőekben elemzett „labilis egyensúlyi állapot” egyik képjelét láthatjuk, a bárkát, mint előbbi mozgásdiagramunk fordított helyzetű megjelenési formáját. Ez az évköri helyzet, mint tudjuk, a Kos túloldalán, a Mérleg téridő-egységet jelöli. [20] Ezt a formai képletet kapjuk meg pl. a Hajnalcsillag című népmesénkben. [21] Itt is, ott is a bárka az élet átmenekítésének alapeszköze.

Más mesében ugyanez a helyzet hintó képében is megjelenhet, gondoljunk pl. Három kívánság című mesénkre. Ez esetben talán még egyszerűbb a képlet, hiszen a tündér sárba ragadt hintója elé kutyák lettek befogva. És ha a hintóban felismertük a Mérleg tulajdonságkört, akkor a tündérben könnyen ráismerhetünk a Mérleget megelőző Szűz téridő-egység képviselőjére. Az itt megjelenő kutya pedig a Kos téridő-egység keleti nevének megjelenése. [22]

Ez a nagyon rövid, rámutatás szerű elemzés közel sem jelenthet teljes körű értelmezést, csak jelzi azokat a mélyebb összefüggéseket, melyek irányába érdemes lehet kutatni, ha arra vagyunk kíváncsiak, hogy milyen belső kényszer tartotta meg meséinket igen hosszú idő távlatában, és mi lehet az üzenete számunkra itt, és most.

Összefoglalva tehát azt mondhatjuk, hogy ünnepeink, mint rítusaink meghatározói, és ezen keresztül műveltségünk teljessége, a természeti változásrend lenyomataként jelenik meg kisvilágunkban. [23] Ennek a térben és időben egyaránt megnyilvánuló változásrendnek a vetülete népmesekincsünk is. De nemcsak az a fontos, hogy a mesék ennek a változásrendnek a megjelenítői, hanem az is, hogy ezáltal (mintegy „visszautazva” hagyományunk világképében) fel lehet ismerni és meg lehet valósítani ezt a mindannyiunkban hordozott „égi rendet”.

A mese gyerekkortól erre a természetes alapú világképre készíti fel hallgatóját. Olyan erkölcsi értékrend ez (mint a fény-árnyék változásrend társadalmi vetülete), melyhez hozzá tudja rendelni

megszerzett és felismert tudását, tapasztalatát. Ezáltal tud a megszerzett, és közvetlenül is megtapasztalt tudás egymásra épülve kiteljesedni, és hosszú időn keresztül élő módon megmaradni.

A hagyomány értelme és jelentősége csak ebben a nyitott, élő, egymásra épülő rendszerben tud továbbélni. A népmese pedig ennek a szellemi, lelki és ezen keresztül anyagi kiteljesedésnek egyik legfontosabb kulcsa.

Mert meséink tanulságai még ma is élnek (bennünk).

2001. Pünkösöd

[1] Nemcsak néprajzi, de irodalmi, pszichológiai, szociológiai, teológiai megközelítésekre is gondolnunk kell.

[2] Itt gondolhatunk azon kezdeményezésekre is, melyek során beteg gyerekeknek mesélnek – gyógyulásukat segítő. (Itt elsősorban Dr. Boldizsár Ildikó és Andor Mária, kórházi mesemondásaira gondolok.)

[3] Nagyon csaloéka ez a „kívül álló” kifejezés, ugyanis a természetes világból ki lehet ugyan szakadni, (lásd városi környezetünket), de önmagunkban tovább hordozzuk ezt az „élő üzenetet”. Egyetlen esetben képzelhető el a végleges kiszakadás – ez a halál állapota. Ne csak fizikai, hanem lelki és szellemi halálra is gondoljunk (függetlenül a fizikai haláltól). Bár azt se felejtjük el, hogy a feltámadás lehetősége is konkrét valóság...

[4] Ezt talán fölöslegesnek is tűnhet megjegyezni. Mégis szólni kell róla, mert ezen a megjelenési szinten túli további összefüggésekkel már gyakran nem tudunk mit kezdeni.

[5] Szép Ernő: A cinkotai kántor. Megjelent: Nagy magyar mesemondók sorozat, Királyi mesék című kötet, szerkesztette: Majtényi Zoltán, Unikornis Kiadó, 1999.

[6] Bár ne felejtjük el, hogy elsősorban mitikus (mesei) és nem tudományos világképet vizsgálunk. Mivel azonban nincs két világunk, így csak örülhetünk azon tényeknek, hogy az igen régi idők üzenetét magába foglaló természetes világképünk néhány tétele immár természettudományosan is alátámasztást nyert.

[7] A mese írott forrását sajnos nem tudom közölni; gyerekkoromban halottam Mártélyon.

[8] Solymossy Sándor: Keleti elemek népmeséinkben, Megjelent: A „Vasorrú bába” és mitikus rokonai c. kötetben Akadémia, Bp. 1991. 129.o.

[9] Mai tudásunk alapján már jóval messzebb merészkedhetünk. Az „elemek”, ha megtaláljuk az értelmezésükhöz való kulcsot akkor egységes, egész rendszerbe állnak össze. Innen visszanezve természetes; ha közelítésünk részleges, akkor a kapott eredmény is az lesz.

[10] Harangozó Imre szíves szóbeli közlése alapján. Gyűjtötte Külső Rekecsényben 1998 nyarán.

[11] Kovács Ferenc: Arad végi mondák, Ipolyi Arnold Népfőiskola, Újkígyós, 1995. 28. oldal

[12] Toroczkai Wigand Ede: Öreg csillagok, Főnix könyvek 7., Sorozatszerkesztő Farkas Zoltán, 1998., 35. oldal

[13] Kis méretű távcsővel legfeljebb Galaxis szomszédunkat, az Androméda ködöt láthatjuk.

[14] A nagyegyházi ünnep tehát itt is a konkrét természeti változásrenddel tart szoros kapcsolatot.

[15] Toroczkai Wigand Ede: Öreg csillagok, Főnix könyvek 7., Sorozatszerkesztő Farkas Zoltán, 1998., 35. oldal

[16] Az idő mérésére használt hatos számrendszer következménye, hogy az óra számlapon éppen úgy tizenkét álló „stáció” található, mint égi rendünkben, a Nap éves útján található tizenkét csillagkép esetében. A kettő közötti közvetlen kapcsolat nyilvánvaló.

[17] Lásd pl. Noé bárkáját.

[18] Az óra tehát nem más, mint egy tér-idő transzformátor.

[19] A képek teljeskörű értelmezése Pap Gábor művészettörténész elemző munkája. A rajzokat Kardos Ibolya készítette.

[20] Ne tévesszen meg minket, hogy ebben az esetben nem a hétköznapiakból is megszokott képjellel találkozunk. Ha mindkettőt, mint folyamatábrát tekintjük, akkor könnyen beláthatjuk, hogy ugyanannak a mozgásdiagramnak az alakváltozatával van dolgunk.

[21] Megtalálható a Három királyleány, Magyar tündérmesék c. kötetben. Szerkesztette: Boldizsár Ildikó, Palatinus-Könyvek Kft., 1999.

[22] A mese teljes elemzését lásd: Csodakút, Szerkesztette: Pap Gábor, Pontifex Kiadó, Debrecen, 1994, 29-31. oldal

[23] Ez a természeti változásrend viszont világgépének természetfeletti minőségére mutat, hiszen ezen világgép alapján a természet nem más, mint a természetfeletti üzenete.

<http://w3.naput.hu/naput1/tanulmany/KoszeeczS/ks-hol-kef-fel.htm>